

обличчя на фотокартках. Більшості з них немає в живих. Вони навіки залишилися в чужій землі сталінського ГУЛАГу. Петро Бобер гортав справу свого брата. В нього сльози на очах.

- Петре Васильовичу, я напишу правду про Вашого брата. Це мій обов'язок історика.

- Миколко, вясни, де його могила. Згноїли іроди...

Я цього не вяснив. Це не так легко. Могили тоді насипали братські. Та й Петро Васильович, на жаль, цієї статті вже не прочитає. Його нещодавно не стало. Але її прочитають молоді, їм це буде корисно знати. Колись Альбер Кам'ю сказав: „Вмирати є сенс тільки за свободу, бо тільки тоді людина впевнена, що вона вмирає не зовсім”. Так, його будуть пам'ятати. Як пам'ятатимуть мужніх захисників Карпатської України, як пам'ятатимуть тисячі тисяч жертв сталінського комуністичного терору. На пам'ятниках та обелісках, споруджених на їх честь, будуть написані такі рядки: „Слава Україні!” – „Героям слава!”.

В'ЯЗЕНЬ БАГАТЬОХ ТАБОРІВ

Маючи відомості, що збираються матеріали про наших земляків, які потерпіли від сталінських репресій, нещодавно до мене звернулася людина, щоб розповісти про пережите.

... Перед нами, склавши руки на столі, сидить Михайло Лукович Желізняк. Спокійно, врівноважено розповідає про себе. Коли його розповідь наблизилася до кінця, важко було уявити собі, що ця людина, яка незабаром відзначить своє 70-ти ліття (стаття опублікована на початку 90-х років – М.В.), могла стільки пережити. І що цікаво, не почули від нього ані найменших дорікань, прокльонів. Він просто розповідав...

... 14 лютого 1924 року в сім'ї селянина з Синевирської Поляни народився син, якому дали ім'я Михайло. Сім'я Желізняків жила так, як сотні верховинців у період чехословацької влади. Минав час. Михайло і не гадав, і не думав, як складеться його життя, повне небезпек, страшних мук. Разом із своїм старшим братом Федором Михайло 12 жовтня 1939 р. нелегально перейшов кордон СРСР і зразу ж був заарештований. П'ять місяців його тримали в стрийській тюрмі, що була підпорядкована НКВС, де і проходило попереднє слідство. Тут вирішувалась подальша доля юнака. Почалися допити, на які Михайла викликали тільки вночі. Він був змушений, як і багато його товаришів, приховати від слідчих дійсну дату свого народження, адже неповнолітні не несли такої відповідальності, як дорослі. На запитання, чому перейшов кордон, відповів так, як говорили майже всі ті, що тікали від угорських гортистів. Від юнака важко було чогось добитись. Це добре розуміли і енкаведисти. І ось черговий допит...

„Як завжди, - пригадує Михайло Лукович, - мене розбудили вночі і повели на допит. В кімнаті стояв стіл, на якому лежав пістолет. Біля нього стояли двоє в формі НКВС. Почалося те, що було завжди. Запитання, відповіді, і раптом... Один з офіцерів, дивлячись прямо на мене, заявив: „Ми тебе передамо мадярам”. Він добре розумів, що це означало. Желізняк відповів, що таке станеться з ним хіба з мертвим. Як пізніше виявилось, ніхто нікого угорцям не збирався передавати, цим залякували ув'язнених. При наступній зустрічі офіцер з посмішкою на обличчі сказав, що він пожартував. Суд, який почався після п'яти місяців перебування в тюрмі, визнав, що Михайло Желізняк не може нести відповідальність нарівні з дорослими, бо ще малолітка. Але, все-таки, його включили до етапу і згодом він опинився в Кіровограді.

Кілька місяців працював в одному із сталінських радгоспів, а потім склав іспити до педагогічного училища, однак не встиг закінчити перший курс, бо почалася війна. Звичайно, що й мови не могло бути про якесь навчання. Вирішив через Галичину пробиратись на Закарпаття. І знову Стрий. У той час Галичина вже була окупована фашистськими військами. Разом із своїм земляком, хлопцем з Новоселиці, потрапив до німців, які, недовго думаючи (потрібна була робоча сила), переправили їх до Кракова, а звідти – до німецького містечка Бойтена. Михайлові стало відомо, що німці планують через деякий час перевезти їх до Бухенвальда – страшного табору смерті. Така звістка могла привести до тремтіння будь-кого. Вирішив тікати, добре розуміючи чим може закінчитися невдала спроба.

Михайло Лукович розповідає: „Мені все-таки вдалося втекти, але радість була недовгою, бо скоро я знову опинився в руках фашистів, на цей раз угорських”. Справа в тому, що М.Желізняк знову, в котрій уже раз, опинився в Галичині. Там знаходилася окрема угорська військова частина, була угорська комендатура. Угорський диктатор М.Горті мусив віддячити Гітлеру за Карпатську Україну, а тому, будучи сателітом Німеччини, послав свої війська на радянсько-німецький фронт. До однієї з таких частин потрапив і герой цієї оповіді.

Повернемось до розповіді М.Желізняка: „Одна дівчина, родом з Кошице, переконувала мене йти до мадярів і запевняла, що вони мені допоможуть”. Наївність хлопця привела до чергового табору. Пробувши два тижні в цьому місті, причому, в основному в підвалах, Михайло знову потрапив до Ужгорода. Відтоді, аж до 1945 року він знаходився в концентраційному таборі (М.Желізняк каже, що то був табір для політичних в Суботиці). Вся робота зводилася до спорудження військових укріплень для угорської армії. Саме під час цієї роботи, яка відібрала немало сил, застали його радянські війська, які просувалися на Захід. Довелося угорський концтабір поміняти на сталінський.

„В березні 1945 року, - розповідає М.Желізняк, - я потрапив у полон до радянських військ. Нас забрали тоді, коли ми копали окопи, причому під конвоєм. Все відбулося дуже швидко. Нас, близько двох тисяч таборитів, звинуватили у тому, що ми здалися ворогу і своєю роботою допомагали агресору. Ніякі наші виправдання, що ми ніколи не були військовими, нічого не дали... Кілька днів пішло на підготовку в дорогу. Відтак потяг вже везе нас на Кавказ. Кінцева зупинка біля Георгієвська. Тут знаходився один з численних таборів ГУЛАГу. Навколо чудова природа, на фоні синього неба красувалась гора Ельбрус...”. З липня 1945 по лютий 1946 років Михайло Лукович знаходився в даному таборі. З дня в день, під конвоєм, його вели на лісоповал. Тут захворів на малярію. Лікували дуже швидко: 20 уколів і знову на роботу. Михайло Лукович добре пам'ятає керівництво табору – полковник Козицин, майор Іванов, капітан Сафонов. У березні 1946 р., після семирічних „ходінь по муках”, М.Л.Желізняк повернувся додому.

... Прийшла старість. Ще кілька років тому (стаття опублікована на початку 1990 р. – М.В.) колишніми репресованими ніхто не цікавився. Останнім часом становище змінилось. Захотів і Михайло Лукович, аби правда перемогла, щоб і його реабілітували. Звернувся до обласного управління КДБ Закарпатської області й одержав один за одним два листи. 30 листопада 1990 р. начальник підрозділу УКДБ Закарпатської області В.І.Іваненко писав М.Л.Желізняку, що управління КДБ не має матеріалів про те, що він в 1939 р. переходив кордон СРСР. Однак, 11 січня 1991 р. Михайло Лукович одержав нового листа, в якому вищеназваний офіцер служби безпеки писав: „Уважаемый Михаил Лукович! По материалам уголовного дела на Вашего брата Железняка Федора Луковича (Лукьяновича), 1917 года рождения, установлено, что Вы действительно с ним 12 октября 1939 года нелегально перешли из Венгрии в СССР.

Однако других підтверджующих документом, в т.ч. о Вашем перебуванні в лагерьх, до настоящего времени не обнаружено”.

В.І.Іваненко висловив надію, що пошук буде продовжуватися через Червоний Хрест, а з його результатами Михайло Лукович буде ознайомлений. Ми теж бажаємо успіху, хоч дуже мало надії, що якісь відомості збереглися. Як би там не було, але М.Л.Желізник повинен бути реабілітований, як сотні, тисячі невинних жертв сталінських репресій.

КРИК ДУШІ

Життя людини – це книга, зміст якої можна дізнатись тільки прочитавши її. Та ж так складається, що рядки до неї за різних обставин вписують люди, події, прості й надзвичайні ситуації. Словом, не тільки сама людина. Саме надзвичайні події та ситуації вписали не один рядок у книгу життя Федора Луковича Цім боти з Синевира. До речі, за вказівкою Й.Сталіна, котрий своїм кованим чоботом спихнув у провалля безвісті. Винних, а в більшості – безвинних.

Перші післявоєнні роки. Країна докладає всіх зусиль, аби якнайшвидше відбудувати зруйноване народне господарство. Хотілось усьому світу довести, що ми сильні. Нехай бояться заокеанські товстосуми: „Є ще, мовляв, порох у порохівницях”. Але... сталінська верхівка навіть у добрій справі – прагненні радянських людей якнайскоріше перевести країну на мирні рейки розвитку, показала свою вовчу натуру, застосовуючи при цьому примусово-палочну дисципліну, „звірину” методи.

У 1947 р. Федора Луковича призвали до лав Радянської армії. Однак молода людина, 1926 року народження, опинилася не в солдатському строю, а на одному з будмайданчиків Донеччини. Чотири місяці нестерпно важкої роботи під наглядом... Більше юнак не витримав – втік. Звичайно, що довгі руки сталінських посіпак хутко схопили його за комірець: Волівським народним судом хлопця було засуджено на три роки ув'язнення. До речі, в Донбасі з Цімботою було ще шість синевирців. Від надмірно важкої праці люди самі себе калічили, аби тільки вирватись з цього пекла.

Таким чином вписується, червоними як кров чорнилами, рядок у книгу життя верховинського юнака. Під конвоєм їх, засуджених, повели з Волового через Хуст до Мукачева. Там їх не прийняли, бо не було де влаштувати. Плідно трудилися „майстри заплічних справ”. У вагонах для худоби в'язнів повезли до Львова, де їх розмістили в камерах по 100 чоловік. А згодом всіх під стукіт коліс повезли в далеку Бурятію. В нашій розмові Ф.Цімбота підкреслив, що тоді зі Львова було відправлено більше 500 закарпатців, серед яких були в основному невинні жертви. 22 доби в'язні їхали до Бурятії, сподіваючись, що це вже буде кінцева зупинка. Але ж ні: погнали ще далі, в братню Монголію. Умови роботи тут були жахливі. Виганяли на роботу навіть при температурі нижче 52-54 градусів. Якщо ж вона перевищувала 55, тоді залишали в бараках.

В колонії №515 в'язні валили ліс, вивозили його кінями на нижні склади. Як правило, норми (заготовити 5 кубометрів деревини) всі перевиконували, бо ж за це давали зайву пайку хліба. Якщо в'язень не виконав норму, він на добу одержував всього 350 грамів хліба замість встановленої норми 700. Хоч так звані „злочинці” й перевиконували щодень норми, заготовляючи по 17-20 кубометрів лісодеревини, взимку – морози, влітку – спека робили свою чорну справу. Крім цього, фізичні знущання конвоїрів, тюремної адміністрації перетворювали людей в безвільні істоти, тож не дивно, що десятки з них кінчали життя самогубством. Федір Лукович змахнув з обличчя сльозу, коли розповідав про ті страшні роки.